

המפרשים על מסכת נדרים

הראשון שעזרע בשייכות הפירוש לרש"י, הוא רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל כפי שהעתיק תלמידו רבינו שלמה עדני ז"ל בעל 'מלאכת שלמה', בראש הגהותיו למסכת נדרים¹: 'הפירוש שבדפוס אינו מפירוש רש"י ז"ל, והילך פירוש רש"י ז"ל שנמצא בכתובת ד'.

החיד"א בספרו שם הגדולים (פנך רש"י, וכן מכלל רש"י אה"ו) האריך אף הוא לטעון כי כל פירוש המסכת לא יצא מידי רש"י, וחזונו מוכיח עליו שאין לשון פירוש נדרים כפירושו של רש"י בשאר מסכתות², ומסתמך על ציטוט פירוש זה ע"י רבי יוסף קארו³ בשם 'מפרש', וכן על מה שכותב עליו הבית יוסף שלא חש לקמחיה, ולא היה הבית יוסף מתבטא בלשון חריפה שכוון על רש"י מאור הגולה⁴. עם זאת מסתפק שמא הפירוש שעד דף כ"ב הוא מרש"י⁵ (ומשם עד דף כ"ה הוא לרבינו גרשום, ומשם עד סוף המסכת לא נודע מי חיברו⁶). וכן כתב היעב"ץ בהקדמת ספרו לחם שמים עמ"ס אבות, כי הפירוש הנדפס למסכת נדרים איננו לרש"י, אף כי מצינו פעמים שהמפרשים מכנים אותו בשם רש"י. ומהר"ץ חיות כתב בהגהותיו למסכתין⁷ (א) כי הפירוש אינו לרש"י, והרמב"ן הריטב"א הנימוקי יוסף וכן הר"ן והרא"ש אינם מזכירים כלל במסכת זו פירוש בשם רש"י, וזאת משום שלא היה קיים לפניהם.

צמחות כל האמור, רש"י חיבר פירוש למסכת נדרים, כפי שעולה מספרי רבותינו הראשונים שמצטטים בשם פירוש לכל חלקי מסכת נדרים⁸, וחלקים מאותו פירוש העתיק רבינו בצלאל אשכנזי בהגהותיו למסכת נדרים, וכן בספרו שיטה מקובצת⁹.

בשם כמה אחרונים שהפירוש הנדפס לכל המסכת אינו לרש"י ואין לסמוך עליו כל כך. **עב. והפנן** אברהם (פי' א' פנן) ח"א הביא את דברי הפירוש הנדפס לדף י' ע"א בשם 'מפרש' ולא בשם רש"י. **עג. ראה** מה שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בשו"ת תפארת צבי (פי' סי' ס"א אה"ו ג) לגבי הפירוש לדף מ' ע"א, שמחברו של הפירוש למסכת נדרים, הוא רבינו גרשום או שהוא לקוח מתוך פירושו. **עד. ראה** אור זרוע הלכות קריאת שמע (פי' ס', שו"ת מהר"ץ בן לב (מה"ס) לה אה"ו סי' נ"ג אה"ו ד), שו"ת רמ"ע מפאנו (פי' ס' סי' ס'), רבינו בצלאל אשכנזי בראש הגהותיו למסכת נדרים (מנחת מנחם), עה. י"ש אמריים שפירוש רש"י לא נשתמר בידם לפי שמסכת נדרים לא נלמדה בישיבות באותה תקופה.

בשונה משאר המסכתות שנתקבל פירושו של רש"י כפירוש עיקרי ובסיסי, במסכת נדרים שנתברר מעל לכל ספק שהפירוש הנדפס ונתייחס לרש"י אינו שלו (כפי שיובהר להלן), נתקבל פירושו של הר"ן כפירוש עיקרי, ועל כן פירשנו את הגמרא לפי פירושו.

הה"ן רשימת המפרשים העיקריים במסכת זו: רמב"ן [הלכות], נדפס בסוף המסכת], חידושי הרשב"א, תוספות רי"ד, תוספות ישנים, רבינו אברהם מן ההר, פירוש רבינו פרץ, תוספות ראשונים מתלמידי רבינו פרץ, תוספות הרא"ש, ריטב"א [על הלכות הרמב"ן], נדפס בסוף המסכת], חידושי המאירי, נימוקי יוסף [נדפס בסוף המסכת], שיטה מקובצת, מחנה אפרים [הלכות נדרים], רבי עקיבא איגר, חתם סופר, נדרי ודיוין [ר' שלמה קלוגר], מרומי שדה [הנצי"ב], ידות נדרים [ר' יוסף שאול נתנון], קרן אורה, הפלאות נדרים, שלמי נדרים [ר' אלכסנדר סנדר קופישאק], ידות נדרים [ר' יהודה רוזנברג], פרישת נדרים [ר' ישראל פולק], תפארת ציון [ר' יצחק זאב יאדלר], חזון איש, ר' שמעון שקופ, משנת רבי אהרן [ר' אהרן קוטלר], קהילות יעקב, שיעורי רבי שמואל, שיעורי רבי דוד, מנחת שלמה.

מחברו של הפירוש הנדפס למסכת נדרים - 'המפרש'

הפירוש המצוי לפנינו על גליון הגמרא בנדרים שנתייחס לרש"י, נדפס לראשונה בנוציה שנת רפ"ב, שם גם באה מסכת נדרים לראשונה בדפוס¹⁰.

רבים מהפקקים בייחוס פירוש זה לרש"י, ומספר דפים מן הפירוש לבטח לא יצאו מקולמוסו, כפי שכתב המדפיס בדף כ"ב ע"ב: 'חסר הנה והעתקתי מפירוש רבינו גרשום, סיום ההעתקה הוא בדף כ"ה ע"ב, שם כותב המדפיס: 'ע"כ מפי' רבינו גרשום זצ"ל'.

סו. המסכת היחידה שמדפיסי וילנה הוסיפו כותרת יד"ש¹¹ מעל הפירוש הצמוד לגמרא היא מסכת נדרים, על אף שאינו לרש"י כדלהלן. **סז. בשוצנינו** (הקורו דפוס ראשון של הגמרא) לא נדפסה מסכת נדרים לפי שלא היתה נלמדת בישיבות. ראה מה שכתב רב נטורא¹² גאון (מלכת סמכות עמוד 64) שזה מאה שנים שאין מלמדים בישיבות את מסכת נדרים. **סח. צ"ל** מסכת היר מופיע בתחילת מסכת נדרים מהורות 'עז והדר'. **סט. והקשה** שם על כמה אחרונים שהקשו סתירה בין דברי רש"י במסכתות אחרות לפירוש למסכת נדרים. **ע. בספרו** בית יוסף (לפי' סי' מ' ייד' סי' ד' וה"ח סי' קסו). **עא. וכך** הביא בשם די מלאכי מכלל רש"י אה"ו (והדריד חפ"ד (ח"ס מלל סמכות סי' א' אה"ו ד) הביא